

การพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสาร เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี

Development Potentials of Local Residents for Tourism and Communication
Management for Establishment of Sustainable Community Identity of the
Tai-Yuan Ethnic Group in Saraburi Province

พรณิภา เดชพล¹, ณัฐชา นนททอง² และ กานต์ เชื้อวงศ์³

Punnipa Dechphol¹, Natthacha Northong² and Kan Chuawong³

Received : 22 ต.ค. 2566

Revised : 20 ม.ค. 2567

Accepted : 23 ม.ค. 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่เป็น ศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน 2) เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืน ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน และ 3) เพื่อได้แนวทางการสร้างอัตลักษณ์ และรูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เอกสาร การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจำนวน 40 คน การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 40 คน ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และตัวแทนหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน มีประวัติ ประเพณีที่เป็นศักยภาพของ การท่องเที่ยวตามคุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรม ได้แก่ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสังคม และคุณค่าทางสิ่งแวดล้อม สำหรับการพัฒนาศักยภาพคน พบผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดความ ภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นไท-ยวน มีความรู้ มีความพร้อมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ได้แนวทางการสร้าง อัตลักษณ์ เข้าใจวิธีการ รูปแบบ ความสำคัญของการสื่อสารในการสร้างอัตลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมี 4 ชุมชนที่มีความพร้อมในการสร้างอัตลักษณ์และรูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน อย่างยั่งยืนกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี ได้แก่ 1) ชุมชนพระยาทต ตำบลพระยาทต อำเภอเสนาห์ 2) ชุมชนวัด สมุหประดิษฐาราม ตำบลสวนดอก อำเภอเสนาห์ 3) ชุมชนเขาแก้ววรวิหาร ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ และ 4) ชุมชนหนองโนใต้ ตำบลหนองโน อำเภอเมือง

คำสำคัญ: การจัดการการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน, อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศศาสตร์ดิจิทัล คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, อีเมล: punnipa.d@lawasri.tru.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศศาสตร์ดิจิทัล คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี อีเมล: natthacha.n@lawasri.tru.ac.th

³ อาจารย์ ประจำสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศศาสตร์ดิจิทัล คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, อีเมล: Karn.c@lawasri.tru.ac.th

¹ Assistant Professor at the Department of Digital Communication Arts, Faculty of Management Science, Thepsatri Rajabhat University, Email: punnipa.d@lawasri.tru.ac.th

² Assistant Professor, Ph.D., Department of Digital Communication Arts, Faculty of Management Science, Thepsatri Rajabhat University, Email: natthacha.n@lawasri.tru.ac.th

³ Lecturer, Department of Digital Communication Arts, Faculty of Management Science, Thepsatri Rajabhat University, Email: Karn.c@lawasri.tru.ac.th

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the history of the community, local cultural traditions, archaeological sites, and ancient artifacts with tourism potential of the Tai-Yuan ethnic group; 2) to enhance the capabilities of the local people in tourism management and communication to create a sustainable community identity for the Tai-Yuan ethnic group; and 3) to come up with a particular guideline to create identities and patterns of effective communication to promote sustainable community-based tourism for the Tai-Yuan ethnic group. The research was qualitative in nature, and the data were collected through document synthesis, focus group discussions with 40 key informants, in-depth interviews, and conversations with 40 key informants, including folk philosophers, community leaders and representatives from relevant tourism agencies. The study found that the Tai-Yuan ethnic group had a history and cultural traditions that held significant cultural values, including values in terms of archaeology, history, social aspects, and the environment. The results showed that the development of local people's capabilities led to learning processes, pride in the Tai-Yuan identity, knowledge, and readiness for community-based tourism management. They also gained an understanding of communication methods, patterns, and the importance of communication in creating an identity to enhance sustainable tourism in the community. Four communities in Saraburi province, namely 1) Ban Phraya Tod community in Phraya Tod sub-district, Sao Hai district, 2) Wat Samuhapraditsadaram community in Suan Dok sub-district, Sao Hai district, 3) Khao Kaeo Worawihan community in Ton Tan sub-district, Sao Hai district, and 4) Nong No Tai community in Nong No sub-district, Mueang district, demonstrated readiness in creating effective identities and communication patterns to promote sustainable community-based tourism for the Tai-Yuan ethnic group.

Keywords: Communication management, Sustainable local tourism, Identity of the Tai-Yuan Ethnic Group

บทนำ

การท่องเที่ยวชุมชน เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นผลประโยชน์เพื่อชุมชน การท่องเที่ยวลักษณะนี้จึงเป็นความหวังของชุมชนในด้านการนำรายได้มาสู่ชุมชน องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization: UNWTO) ระบุว่าหนึ่งในภาคส่วนที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจมากที่สุดและรวดเร็วที่สุด คือ การท่องเที่ยว โดยมีประชากรนับพันล้านคนทั่วโลกที่เดินทางท่องเที่ยวทุกปี และคาดว่าจะจำนวนนักท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้น 3.3% ทุกปีจนถึงปี 2579 (ค.ศ. 2030) นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเปรียบเสมือนสูตรสำเร็จ (Tailor-made) สำหรับทุกประเทศ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเสนอแผนยุทธศาสตร์ที่เน้นการท่องเที่ยวปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาประเทศด้วย ทั้งนี้หลายประเทศมีลักษณะอากาศที่ดึงดูด ภูมิประเทศทางการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวที่ประเทศนั้นมีอยู่แล้วโดยไม่ต้องลงทุน อาทิ ทัชชังที่สวายงาม แลกตา สมบัติทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงถือเป็นรายได้ที่น่าสนใจในด้านการนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาและยังเปิดโอกาสใหม่ในการจ้างงาน รวมทั้งความต้องการผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นจากการศึกษาของ พรรณนิภา เดชพล (2558: 3) เรื่องการจัดการการตลาดเพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวในชุมชนจังหวัดลพบุรีและสิงห์บุรี พบว่าจังหวัดลพบุรีและสิงห์บุรี มีการจัดการการตลาดและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนโดยภาครัฐ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลที่ร่วมขับเคลื่อนดูแลควบคู่ไปกับภาคประชาชนซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทางความคิด แต่มีระบบและการบริหารจัดการที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร จึงไม่สามารถสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างแท้จริง โดยชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวเป็นต้นทุน

ที่มีคุณค่ามีอัตลักษณ์และศักยภาพสูง แต่หลายแห่งใช้การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพน้อย มีการขับเคลื่อนอย่างไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ใช้การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไม่ครอบคลุม ใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่ไม่มีพลังในการเข้าถึงนักท่องเที่ยว และใช้สื่อเพื่อประชาสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน จึงทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนไม่ประสบความสำเร็จ ไม่เป็นที่รู้จัก กลุ่มนักท่องเที่ยวจึงไม่สนใจมาท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งส่งผลให้ประชาชนและชุมชนขาดรายได้จากการท่องเที่ยว จากการขายสินค้าและให้บริการด้านการท่องเที่ยว

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าเมืองสระบุรีได้รับการประกาศตั้งเป็นเมืองเมื่อ พ.ศ. 2092 ในรัชสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ การตั้งเมืองสระบุรีขึ้นนั้นเพื่อรวบรวมผู้คนไว้ช่วยป้องกันศัตรู คือ พม่า เมืองที่ตั้งขึ้นครั้งนั้นกำหนดแค่เพียงเขตแดน ตัวเมืองสระบุรีตั้งเดิมตั้งอยู่บริเวณบึงโจ้ว ใกล้วัดจันทบุรี ข้อเท็จจริงพบว่าชาวเชียงแสนที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนเมื่ออดีตนั้น ในปัจจุบันเป็นพื้นที่ของอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี โดยตั้งบ้านเรือนอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำป่าสัก ตั้งแต่ที่ว่าการอำเภอเสาไห้ขึ้นไปทางตะวันออก ภายหลังเมื่อมีบุตรหลานมากขึ้นก็ย้ายถิ่นฐานออกไปตั้งบ้านเรือนที่ไกลจากฝั่งแม่น้ำป่าสักออกไป โดยคนเชียงแสนที่อพยพไปอยู่สระบุรี เรียกตนเองว่า คนยวน เรียกภาษาที่พูดว่า ภาษายวน ปัจจุบันคนยวนได้ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทุกอำเภอ ของจังหวัดสระบุรี โดยตั้งบ้านเรือนอยู่มากที่สุดที่อำเภอเสาไห้ อำเภอเมือง และอำเภอม่วงสามสิบ ตามลำดับ (สยามล ชัยรัตน์อุดมกุล, 2548: 2)

จากการวิจัยและพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่น ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตามลำนํ้าสักของอำเภอเสาไห้ อย่างเป็นระบบและยั่งยืนของ (สยามล ชัยรัตน์อุดมกุล, 2548: 3) พบว่า การให้ความสำคัญกับการสร้างบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ด้านจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและยั่งยืนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการท่องเที่ยวได้สร้างความสำคัญต่อประเทศและท้องถิ่น เมื่อนักท่องเที่ยวไปที่ใดย่อมจะมีการนำเงินมาใช้ ทำให้เกิดการสร้างงานและรายได้ในชุมชน นอกจากนี้ยังมีผลพลอยได้จากการวิจัย ได้แก่ การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งอำเภอเสาไห้เป็นอำเภอที่คนส่วนใหญ่อพยพมาจากเชียงแสน หรือโยนกนคร จึงเรียกคนแถบนี้ว่าคนยวน และจากการศึกษาของ พรรณนิภา เดชพล (2560: 1-5) พบว่าแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีอย่างยั่งยืน คือ การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ รูปแบบกิจกรรมสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ส่วนการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่งานประเพณีนั้น ควรต้องรักษาต่อยอดคุณค่าประเพณีดั้งเดิม จัดกิจกรรมหลากหลายในเชิงอนุรักษ์และสืบสานประเพณีอันดีงามต่อไป ซึ่งสามารถทำได้ด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน โดยข้อค้นพบสำคัญ คือ การมีทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นที่เห็นความสำคัญของประเพณีวัฒนธรรม โดยร่วมอนุรักษ์สืบสานให้เป็นประเพณีที่มีอัตลักษณ์ของชาวไท-ยวน ที่ต่อเนื่องยาวนานมาจนถึง 15 ปี โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน อาทิ ประชาชนชุมชน ผู้นำอาวุโส ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดสระบุรี

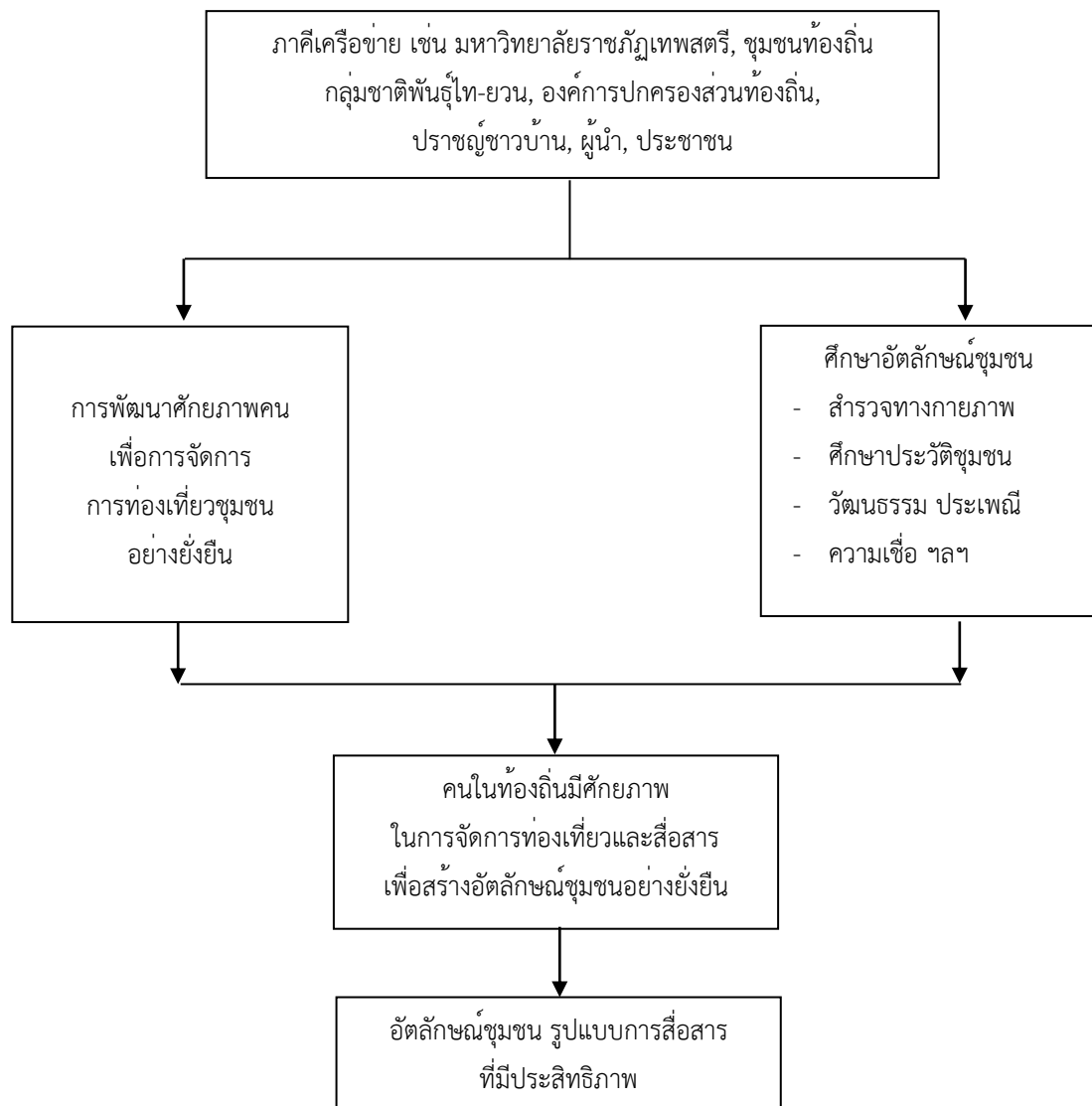
ดังนั้น การศึกษานี้มุ่งการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่น เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวและการสื่อสาร เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรีอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง จะช่วยขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในชุมชนแบบยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนได้เผยแพร่อัตลักษณ์ที่โดดเด่นและสื่อสารความภูมิใจในการเป็นคนยวน ในจังหวัดสระบุรี ให้เป็นที่รู้จักและรับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น เกิดการพัฒนาสืบสานอนุรักษ์ สร้างและสื่อสารอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ตลอดจนเสริมสร้างคุณภาพชีวิต สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับประชาชนและชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน โบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่เป็นศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี
3. เพื่อได้แนวทางการสร้างอัตลักษณ์และรูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี

กรอบแนวคิด

การพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี ใช้ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ ของ Chuck (2007) แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์รูปแบบและเครือข่ายการสื่อสาร ของเนตร์พัฒนา ยาวีราช (2553) และการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ของ พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์ (2553) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การประยุกต์และสร้างกรอบแนวคิดเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย การพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จำแนกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 ประชาชนในพื้นที่ ประกอบด้วย ราษฎรชาวบ้าน ผู้นำอาวุโส และผู้นำที่มีความรู้และเป็นที่ยอมรับในชุมชน โดยราษฎรชาวบ้านและผู้นำอาวุโสต้องเป็นบุคคลที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ตั้งเดิมอย่างแท้จริง ซึ่งมีรายชื่อในระบบและฐานข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบล จากสองอำเภอ คือ อำเภอเมือง และอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

1.1.2 ผู้บริหารและบุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งมีความเชื่อมโยงสองอำเภอ คือ อำเภอเมือง และอำเภอเสนาห์ ประกอบด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลางเขต 7 เทศบาลตำบลเสนาห์ เทศบาลตำบลสวนดอก เทศบาลตำบลต้นตาล-พระยาท องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโน อำเภอเมือง อำเภอเสนาห์ โรงเรียนชุมชนบ้านหนองโนใต้ โรงเรียนเสนาห์วิมลวิทยานุกูล และโรงเรียนวัดป้อมเป็ก

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

1.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่เป็นราษฎรชาวบ้าน ผู้นำอาวุโส และผู้นำที่มีความรู้และเป็นที่ยอมรับในชุมชนใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม จำนวน 20 คน โดยราษฎรชาวบ้าน ผู้นำอาวุโส และพระสงฆ์ ต้องเป็นบุคคลที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน เท่านั้น รวมถึงได้รับคำแนะนำจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่ว่าเป็นราษฎรผู้มีความรู้ด้านวัฒนธรรมไท-ยวน จากอำเภอเมือง 10 คน อำเภอเสนาห์ 10 คน

1.2.2 กลุ่มผู้บริหาร หรือบุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการนำนโยบายการท่องเที่ยวไปปฏิบัติ โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม อาทิ วัฒนธรรมจังหวัดสระบุรี ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสระบุรี นายกเทศบาลตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อำนวยการโรงเรียน กำนันผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ครู เป็นต้น จำนวน 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยมีดังนี้

2.1 แบบส่งเคราะห์ข้อมูลชุมชน เป็นแบบฟอร์มที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์ สื่อ หนังสือและการบอกเล่าของคนในชุมชน

2.2 การเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ความคิดเห็น และความต้องการในการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน

2.3 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) โดยกำหนดประเด็นคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัย จำนวน 10 ข้อ เนื้อหาครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุที่เป็นศักยภาพการท่องเที่ยวในชุมชน ความต้องการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสาร เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน รูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน

2.4 คำถามการสนทนากลุ่ม เป็นการกำหนดประเด็นคำถามภายหลังจากการรวบรวมและสรุปข้อมูล ข้อ 2.1–2.3 เรียบร้อยแล้ว โดยมีประเด็นคำถามครอบคลุมข้อมูลลักษณะเดียวกับประเด็นคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 ข้อ

2.5 แบบบันทึกข้อมูลจากการสังเกต เป็นแบบบันทึกอย่างไม่เป็นทางการด้วยสมุดบันทึก เพื่อบันทึกข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

2.6 ผู้วิจัยนำเครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และคำถามสนทนากลุ่ม ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านสถิติและการวิจัย ด้านท่องเที่ยว และด้านนิเทศศาสตร์ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) ผลปรากฏว่า

แต่ละข้อคำถามได้ค่า IOC ตั้งแต่ 0.50–1.00 ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ และมีการปรับแก้สำนวนภาษาตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำเครื่องมือการวิจัยไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การสังเคราะห์ข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน เช่น สถานที่ตั้ง การตั้งบ้านเรือน ประวัติชุมชน วิถีชีวิต สถานที่สำคัญ ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน เป็นต้น โดยการศึกษาจากหนังสือ งานวิจัย แผ่นพับ สิ่งพิมพ์ สื่อสังคมออนไลน์ การลงพื้นที่สังเกตการณ์ การสัมภาษณ์พูดคุยกับคนในชุมชน เพื่อเป็นการศึกษาชุมชนและนำข้อมูลมาประกอบในการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น

3.2 การจัดเวทีสัมมนารับฟังความคิดเห็น เพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนในการศึกษาวิจัย ซึ่งเจตนาประสงค์การวิจัยร่วมกันให้ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลของชุมชน สภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่อื่นเพื่อการจัดการการท่องเที่ยว และสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน รูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน โดยเชิญผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน ประชาชนในชุมชน และตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน อาทิ วัฒนธรรมจังหวัดสระบุรี ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสระบุรี พัฒนาชุมชนจังหวัดสระบุรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ สื่อมวลชนท้องถิ่น นักวิชาการ รวมจำนวน 40 คน

3.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยนำหนังสือราชการจากมหาวิทยาลัยเพื่อขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละกลุ่ม รวม 20 คน ตามวันเวลาที่แต่ละคนสะดวก เป็นการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้าตามประเด็นคำถามกว้าง ๆ ที่กำหนดไว้ใช้เวลาสัมภาษณ์ประมาณ 45–60 นาทีต่อคน มีการบันทึกเสียงและภาพขณะสัมภาษณ์

3.4 การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยนำหนังสือราชการจากมหาวิทยาลัยเพื่อขอความอนุเคราะห์เชิญมาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่มรวม 20 คน เป็นการสนทนากลุ่มแบบเผชิญหน้าเพื่อเป็นการร่วมกันตรวจสอบข้อมูลและสกัดข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลมาด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ที่สุดก่อนที่จะนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนและดำเนินการวิจัยในขั้นต่อไป โดยใช้เวลาสนทนากลุ่ม 3 ชั่วโมง มีการบันทึกเสียงและภาพขณะสนทนากลุ่ม

3.5 การสังเกต ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในเวลาที่นักวิจัยลงพื้นที่สำรวจบริบทชุมชนหรือดำเนินการศึกษาวิจัย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรืองานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน โดยมีทั้งการจดจำข้อมูลและการจดบันทึกข้อมูลขณะสังเกตการณ์ การบันทึกเสียงและการถ่ายภาพ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่รวบรวมจากการเปิดเวที การสังเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มาจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นคำถามและวัตถุประสงค์การวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วน และเรียบเรียงนำเสนอด้วยการพรรณนาโวหารประกอบภาพ

สรุปผล

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาประวัติชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน โบราณสถานและโบราณวัตถุที่เป็นศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี ได้แก่

1.1 ประวัติกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน สระบุรี มาจากชาวเชียงแสนที่อพยพมาอยู่สระบุรี คนยวนที่เป็นหัวหน้านำหมู่คนยวนจากเชียงแสน คือ เจ้าปู่ฟ้า หนานตะ และปู่คัมภีระ ชาวไท-ยวน เรียกตนเองว่า คนยวน ระบุภาษาที่ใช้พูดว่าภาษายวน ปัจจุบันมีชาวไท-ยวนตั้งถิ่นฐานทุกอำเภอ โดยตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมากที่สุด คือ อำเภอเสนาไห้และอำเภอเมือง

1.2 ลักษณะทางชนชาติ ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ โดยมี 5 กลุ่มใหญ่ คือ ชุมชนไท-ยวน ชุมชนไทย-ลาว หรือลาวเวียงที่มาจากเวียงจันทน์ ชุมชนไทย-ภาคกลาง ชุมชนมอญ และชุมชนจีน

1.3 อัตลักษณ์เด่นของชาวไท-ยวน จังหวัดสระบุรี ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษา โดยชาวไท-ยวนสระบุรี พูดภาษายวน มีประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น การเกิด การแต่งงาน การอุปสมบท หรืองานศพ เป็นต้น ในอดีตผู้ขายนิยมสักตามร่างกายส่วน การแต่งกายของผู้หญิงจะสวมเสื้อแขนกระบอกสีดำหรือสีกรมท่า ใช้ผ้าขาวม้าหรือสไบพันอก ผ้าขึ้นจะมีระบายมีลายพาดขวาง การแต่งกายที่ยังคงอัตลักษณ์มาถึงทุกวันนี้ คือ ผู้หญิงยังนิยมนุ่งซิ่นลายพาดขวาง

1.4 คุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ประกอบไปด้วย

1.4.1 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ จากความเก่าแก่ผสมผสานกับความสวยงามทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม ศาสตร์ เช่นโบสถ์ เจดีย์ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ปรากฏให้เห็นที่วัดต่าง ๆ เช่น วัดจันทบุรี วัดสมุหประดิษฐาราม วัดพระยาทนต์ วัดเขาแก้ววรวิหาร วัดข่ง วัดไผ่ล้อม วัดเจ้าฟ้า วัดพะเยาว์ วัดมะกรูด วัดหนองโนใต้ และวัดหนองโนเหนือ เป็นต้น

1.4.2 คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ เรือนพื้นถิ่นไท-ยวน ยุงข้าว ตำราเอกสารและจดหมายเหตุ มีทั้งใน สมุดข่อย และจารลงไปในลานเขียนด้วยตัวอักษรขอมหรืออักษรไท-ยวนที่เป็นอักษรธรรมล้านนา ตำราเหล่านี้มีอยู่ที่บ้านหรือในวัด และมีตลาดโบราณ มีที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์ คือ เรือนเชียงแสนหรือเรือนกาแล ซึ่งยังพบได้ที่หอวัฒนธรรมไท-ยวน

1.4.3 คุณค่าด้านสังคม คือ ด้านความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตโดยใช้วิธีการ ตั้งศาลเสี้ยววัด ศาลผีประจำหมู่บ้าน เช่น ศาลเจ้าวัดบ้านกลางวัดม่วงงาม ศาลเจ้าพ่อประจำวัดหงส์ธาราวาส ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะ ของชุมชนและศาลเจ้าแม่ นางตะเคียน เป็นต้น สำหรับหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไท-ยวน เป็นสถานที่รวบรวมมรดกทางวัฒนธรรม ชาวไท-ยวน เป็นแหล่งศึกษาอดีตแห่งชาวยุโรปที่อพยพมาจากเชียงแสน ซึ่งผู้ก่อตั้งหอวัฒนธรรมไท-ยวน คือ อาจารย์ทรงชัย วรณกุล อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนสระบุรีวิทยาคมปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว ผู้เป็นศูนย์รวมใจและความศรัทธาของชุมชนและกลุ่ม ชาติพันธุ์ไท-ยวน เป็นบุคคลสำคัญทำให้ชาวไท-ยวนสระบุรี รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นจนถึงปัจจุบัน

1.4.4 คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม ที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ได้แก่ ต้นยางนา บ้านมะกรูด สวนยางนาธรรมชาติ วัดเพชร มีพันธุ์ข้าวเสาไห้ และมีสวนป่าตาล บริเวณใกล้กับวัดเขาแก้ววรวิหาร ต้นตาลเหล่านี้ยังมีประโยชน์ ในแง่ทรัพยากรธรรมชาติและส่งผลให้ชาวบ้านมีรายได้จากอาชีพการนำผลตาลไปขายด้วย

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่น เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสารเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืน ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี

ประเด็นที่ค้นพบ คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการจัดการการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อย่างเหมาะสม พบว่าวิธีการแก้ปัญหาที่ควรเร่งดำเนินการ คือ ด้านการสื่อสารที่ดีและสร้างสรรค์ ซึ่งต้องเกิดจากการพูดคุยกัน ในชุมชนระหว่างผู้นำชุมชนกับประชาชน สำหรับหน่วยงานภาครัฐควรส่งเจ้าหน้าที่มาหนุนเสริมให้ข้อมูลข่าวสารและช่วย ดำเนินการประชาสัมพันธ์สื่อสารข้อมูลไปยังทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งหน่วยงาน ที่มีศักยภาพและดูแลการท่องเที่ยวชุมชน หรือการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวนของอำเภอเมืองและอำเภอเสาไห้ จังหวัด สระบุรี ควรดำเนินการด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการสร้างสาร สร้างสื่อเพื่อสื่อสารไปยัง นักท่องเที่ยวทั่วประเทศ ให้มาท่องเที่ยวในพื้นที่ของอำเภอเมืองและอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวของกลุ่ม ชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรีต่อไป ทั้งรูปแบบการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ กึ่งทางการ และเป็นทางการ โดยใช้การสื่อสาร แบบมีส่วนร่วมให้ทุกภาคีเครือข่ายให้ตระหนักและความสำคัญกับการจัดการการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน อย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มีดังต่อไปนี้

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้จากการได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการการท่องเที่ยว และสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และจากวิทยากรมาประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน เป็นตัวขับเคลื่อนและสื่อสารเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน
2. ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นไท-ยวน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี และมีความพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวได้เข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ที่มีความสำคัญของชุมชน รวมทั้งเป็นการได้เพื่อนใหม่เพิ่มขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
3. ชุมชนมีความพึงพอใจในการทำงานร่วมกัน สมาชิกในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน อย่างยั่งยืนในชุมชนของตนเองต่อไปในอนาคต
4. ชุมชนเข้าใจวิธีการ รูปแบบ และความสำคัญของการสื่อสารเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืนว่า การสื่อสารที่สำคัญที่สุด คือ การสื่อสารภายในชุมชนที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม ควรให้บทบาทสมาชิกในชุมชนร่วมเป็นกลไกขับเคลื่อนการท่องเที่ยว โดยชุมชนจัดการทรัพยากรและร่วมกันหาแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งได้รูปแบบโดยการใช้ป้ายนิทรรศการ สื่อวิทยุชุมชน หรือหอกระจายข่าว การสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชนต้องเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน
5. ชุมชนมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืน ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรีร่วมกัน ทำให้มีความเป็นหนึ่งใจเดียวกันและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ส่งผลให้เกิดการร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และผู้นำอาวุโสที่ชุมชนให้ความเคารพ แม้ว่าไม่ได้มีบทบาทโดยตรงมากนัก แต่มีบทบาทในการเผยแพร่ให้ความรู้ ปลุกจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรีอย่างต่อเนื่อง

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางในการสร้างอัตลักษณ์และรูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี

การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่มีความพร้อมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อดำเนินการในระยะยาวในการสร้างอัตลักษณ์ และรูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี จำนวน 4 ชุมชน ดังนี้

3.1 ชุมชนพระยาทต ตำบลพระยาทต อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

คำขวัญชุมชน คือ โบสถ์เก่า 300 ปี เจดีย์หลวงแหล่งรวมศรัทธา รุกขมรดกยางนา เพลินตากาดฮิมน้ำงามล้ำภูมิปัญญาผ้าเก็บไท-ยวน

อัตลักษณ์ที่โดดเด่น ได้แก่ เป็นชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของกระทรวงวัฒนธรรม โบสถ์เก่า 300 ปี เจดีย์หลวง มหาวiharโยนก รุกขมรดกยางนา กาดฮิมน้ำพระยาทต ผ้าทอไท-ยวน ภาษาไท-ยวน

ภาพประกอบ 2 ตัวอย่างอัตลักษณ์ไท-ยวน ในชุมชนพระยาทต ตำบลพระยาทต อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

3.2 ชุมชนวัดสมุหประดิษฐาราม ตำบลสวนดอก อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดสระบุรี

อัตลักษณ์ที่โดดเด่น ได้แก่ วัดสมุหประดิษฐารามซึ่งเป็นพระอารามหลวงแห่งแรกของจังหวัดสระบุรี รวมถึงพระอุโบสถ พระเจดีย์แปดเหลี่ยม ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ ตึกดาจัน รูปหล่อเหมือนหลวงพ่อดโต คือ เจ้าคุณศีลวิสุทธิดิลก คือ เจ้าเมืองสระบุรีองค์แรกที่สถาปนาวัดนี้ ต้นจันทน์อายุ 227 ปี ประเพณีสงกรานต์พระแบบโบราณในวันสงกรานต์ พิธีขอขมา พิธีทำขวัญข้าว พิธีสืบทอดแม่น้ำ ประเพณีการถวายผ้ากฐินพระราชทานทางเรือ อาหารพื้นบ้าน ได้แก่ แกงกะทิหอยกกล้วยใส่ไก่ แกงหัวปลี และใช้ภาษาไทย-ยวน

ภาพประกอบ 3 ตัวอย่างอัตลักษณ์ไทย-ยวน ในชุมชนวัดสมุหประดิษฐาราม ตำบลสวนดอก อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดสระบุรี

3.3 ชุมชนเขาแก้ววรวิหาร ตำบลต้นตาล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดสระบุรี

คำขวัญชุมชน ได้แก่ วัดแก้วดอยศักดิ์สิทธิ์ดงมณี ที่ประดิษฐานหลวงพ่อสร้อย หาดทรายน้อยบ้านหัวหิน ถิ่นทำกินเกษตรกรรม คงไว้วัฒนธรรม ไทย-ยวน คู่ควรเศรษฐกิจพอเพียง

อัตลักษณ์ที่โดดเด่น คือ วัดเขาแก้ววรวิหารพระอารามหลวง มีจุดเด่นในเรื่องวัฒนธรรม อาหาร การแต่งกาย เสื้อผ้า ภาษาไทย-ยวน พระเจดีย์รูปทรง 5 ยอด รูปปั้นพระอาจารย์สร้อยหรือหลวงพ่อสร้อย วิหารหลวงพ่อสร้อยซึ่งภายในวิหาร มีธรรมาสันสรเพชฌัญษณรัชกาลที่ 5 ตู้พระไตรปิฎก โบสถ์เก่าวัดต้นตาล ตลาดตาน้ำโบราณบ้านต้นตาล

ภาพประกอบ 4 ตัวอย่างอัตลักษณ์ไทย-ยวน ในชุมชนเขาแก้ววรวิหาร ตำบลต้นตาล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดสระบุรี

3.4 ชุมชนหนองโนใต้ ตำบลหนองโน อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี

คำขวัญชุมชน คือ วัฒนธรรมล้านนา ภาษาไทย-ยวน ม่วนข้าวหลามจี เดือนยี่ที่หนองโน อัตลักษณ์ที่โดดเด่น ประเพณีตักบาตรข้าวหลามจี เดือนยี่ที่หนองโน ประเพณีแห่ขนุน โดยจัดวันอาทิตย์สัปดาห์ที่สองในเดือนมีนาคมของทุกปี ประเพณีทำบุญกลางบ้าน เป็นงานประเพณีที่สืบทอดกันมา จัดในบริเวณลานกว้างในหมู่บ้าน ทำเป็นประจำทุกปีในเดือน 6 เพื่อเป็นการชุมนุมของชาวบ้านและเป็นความเชื่อเพื่อความร่มเย็นเป็นสุข อาหารไทย-ยวน ผ้าทอไทย-ยวน ภาษาไทย-ยวน

ภาพประกอบ 5 ตัวอย่างอัตลักษณ์ไท-ยวน ในชุมชนหนองโนใต้ ตำบลหนองโน อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี

ประเด็นการสร้างรูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี ได้แก่ รูปแบบการสื่อสารที่สำคัญที่สุดในชุมชน คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การประชุมกลุ่มย่อย การเปิดเวทีชุมชนหรือกัน โดยผ่านผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ในชุมชน รูปแบบการสื่อสารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์นาร่องทั้ง 4 ชุมชน ที่ดำเนินการและสอดคล้องกัน ได้แก่ คลิปหรือวิดีโอ แผ่นพับ เพจเฟซบุ๊ก ป้ายประชาสัมพันธ์หรือคัทเอ้าท์ สื่อบุคคลคือนักเล่าเรื่อง หรือมัคคุเทศก์ชุมชน สื่อกิจกรรม คือ กิจกรรมนำเที่ยวต่าง ๆ สินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี ที่มีการดำเนินการและประสบความสำเร็จ คือ การมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรม การสร้างแพ็คเกจทัวร์สำหรับนักท่องเที่ยวให้มีทางเลือก เช่นท่องเที่ยววันเดียว ท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน ท่องเที่ยว 3 วัน 2 คืน เป็นต้น และมีสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของชุมชน อาหารหรือของกินพื้นถิ่น ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน รวมถึงมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวของชุมชน และมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือนักเล่าเรื่องเป็นผู้นำเที่ยวและให้ข้อมูลอย่างเหมาะสม

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตเอกสาร การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม อภิปรายผลดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน โบราณสถานและโบราณวัตถุที่เป็นศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี เช่น วัดสมุหประดิษฐาราม พระธาตุเจดีย์หลวง วัดพระยาทต วัดเขาแก้ววรวิหาร วัดเจ้าฟ้า วัดหนองโนเหนือ เป็นต้น นอกจากนี้พบว่า ชุมชนมีความพร้อมด้านทุนทางวัฒนธรรมและทุนมนุษย์ ซึ่งมีศักยภาพสูงส่งผลให้ประชาชนและชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นไท-ยวน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี และมีความพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวได้เข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ที่มีความสำคัญของชุมชน รวมทั้งได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งสอดคล้องผลงานวิจัยเรื่อง กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชนชาติพันธุ์ยวน ในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ กรณีศึกษาชุมชนไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ของดวงกมล เวชวงศ์ (2554) ในประเด็นตำบลต้นตาลประกอบไปด้วยกลุ่มคนในชาติพันธุ์ไท-ยวน ซึ่งมีสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์ยวนอยู่อย่างชัดเจน ผ่านการผสมผสานทางวัฒนธรรมอันหลากหลาย แต่สำนึกและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขายังคงดำรงอยู่และรักษาไว้ได้จนถึงปัจจุบัน โดยได้มีการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไท-ยวนของตนผ่านสถานที่ท่องเที่ยวอันสำคัญของชุมชน 2 แห่ง คือ หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไท-ยวน และตลาดต้นตาลโบราณบ้านต้นตาล ซึ่งความเป็นยวนที่ถูกนำเสนอผ่านทั้ง 2 สถานที่นั้นล้วนได้ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ คือ 1) การนิยามความเป็นยวนภายใต้บริบทที่เข้ามาเกี่ยวข้อง 2) การเลือกสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์

ทางชาติพันธุ์ไท-ยวน หรือความเป็นยวน 3) การนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไท-ยวนในบริบทของการท่องเที่ยว และ
4) การนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไท-ยวนภายใต้การปฏิสัมพันธ์ในบริบทของการท่องเที่ยว

2. เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี พบว่า ศักยภาพของคนในชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนโดยกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวนในชุมชน มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรีร่วมกัน ทำให้มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันรวมถึงได้เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ส่งผลให้เกิดการร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงผู้นำอาวุโสที่ชุมชนให้ความเคารพ แม้ว่าจะไม่ได้มีบทบาทโดยตรง แต่มีบทบาทในการเผยแพร่ให้ความรู้ ปลุกจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรีอย่างแท้จริง สอดคล้องกับทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวของพจนานวนศรี (2546) ซึ่งได้เสนอแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมว่า การที่ชาวบ้านมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นเจ้าของโครงการ จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อสร้างกระบวนการทำงานได้ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมคิด และร่วมทำตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดทิศทางและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรศิณี แสนสำแดง (2563) ศึกษาเรื่องการสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงความร่วมมือเพื่อความยั่งยืน ประเด็นการสร้างอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของชุมชน มีองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ 1) การระบุตัวตนทางสังคม (Social Identification) 2) การประกอบสร้างและรักษาไว้ซึ่งความต่อเนื่องของมโนทัศน์ในตัวตน (Self-Concept) 3) การนับถือตนเอง (Self-Esteem) และ 4) การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) ทำให้พบว่า ชุมชน ท้องถิ่นมีการระบุตัวตน ของตนเองที่มีการเชื่อมโยงกับพื้นที่ที่อาศัยอยู่ นำไปสู่การเชื่อมโยงความเป็นตัวตน และยกให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งสอดคล้องกับบทความวิจัยของปรีดา นัคร, ลดาวัลย์ แก้วสินวล และเพียงพิศ ศรีประเสริฐ (2566) เรื่องกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านนาแจะ ตำบลนาแจะ อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประเด็นกลยุทธ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาแจะ ได้แก่ กลยุทธ์การใช้ศักยภาพสื่อบุคคลในการเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสาร เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลยุทธ์การสื่อสารอัตลักษณ์ความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3. เพื่อได้แนวทางและนำมาสู่การสร้างอัตลักษณ์และรูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี พบว่าผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชนเข้าใจการพัฒนาศักยภาพคน การจัดการการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เข้าใจและคัดสรรอัตลักษณ์ไท-ยวน เพื่อใช้ในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน คือ รู้ว่าควรจะทำอะไร สื่อสารอย่างไร สื่อสารเมื่อไหร่ หรือสื่อสารไปถึงใคร เป็นต้น โดยได้แนวทางเนื้อหาและรูปแบบการจัดการการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนของตนได้ สอดคล้องกับบทความวิจัยของ รลิกา อังกูร, วิทยาธร ท่อแก้ว และสุภาภรณ์ ศรีดี (2562) เรื่องการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย พบว่า มีการสืบทอดงานบุญโบราณเป็นทุนทางวัฒนธรรมประเพณี มีปราชญ์ด้านขนมไทย และมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งจัดเป็นทุนทางทรัพยากรบุคคลของชุมชน ส่วนชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวเป็นชุมชนทำประมงพื้นบ้านแบบมือเปล่า มีอัตลักษณ์ชุมชน คือ เป็นชุมชนสองศาสนาสามวัฒนธรรม มีทุนทางทรัพยากรบุคคลของชุมชนที่เข้มแข็ง คือ มีปราชญ์ชาวบ้านด้านการประมง และมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งในการพัฒนา กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง มุ่งเน้นใช้การสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการประยุกต์ ซึ่งใช้วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการสื่อสารชุมชน นอกจากนี้หน่วยงานที่มีศักยภาพ และดูแลการท่องเที่ยวชุมชน หรือการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวนของอำเภอเมือง และอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ควรจะต้องดำเนินการด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการสร้างสาร สร้างสื่อเพื่อสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยวทั่วประเทศ ให้มาท่องเที่ยวในพื้นที่ของอำเภอเมืองและอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน จังหวัดสระบุรี สอดคล้องกับงานวิจัยของคมกฤษ บุญเขียว (2558) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไท-ยวน อำเภอเสนาห์ จังหวัด

สระบุรี ในประเด็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้มรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน มีการใช้กระบวนการ 1) การรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยวน และการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยวนให้แก่ชุมชน โดยเริ่มต้นจากกลุ่มผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน 2) การปรับตัวด้านวัฒนธรรมของชุมชน มีการผสมผสานวัฒนธรรมเดิมของชุมชนกับวัฒนธรรมจากภายนอก รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมให้มีความยืดหยุ่นร่วมสมัยสำหรับชาวไทย-ยวนรุ่นใหม่ และ 3) การนำเสนอวัฒนธรรมของชุมชนมีการนำเสนอวัฒนธรรมให้กับคนภายนอกชุมชนผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณีไทยวน ส่วนการนำเสนอวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนผ่านการสอนการใช้ภาษา และกิจกรรมด้านวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของปัทมาวดี วงษ์เกิด (2564) เรื่องการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ช้างสุรินทร์ ในประเด็นรูปแบบการสื่อสารและการใช้สื่อในการส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชุมชนช้างสุรินทร์ พบว่ารูปแบบการสื่อสารและการใช้สื่อของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน มีรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการใช้สื่อเป็นลักษณะผสมผสานระหว่างสื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อมวลชน สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อประเพณี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นมีศักยภาพในการประสานงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาลตำบลในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพ ดังนั้นควรส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ยวน อำเภอเมืองและอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี และให้มีการสานต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนโดยการสนับสนุนของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

1.2 ควรจัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ยวนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และควรจะมีการมีส่วนร่วมในเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกัน และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนและพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนโดยการร่วมมือกันทุกภาคีเครือข่ายอย่างแท้จริง

1.3 หน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรจังหวัด และหน่วยงานที่ภาครัฐที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่ประสานงานและความร่วมมือกับผู้นำและประชาชนในพื้นที่ ควรเข้าใจบริบทชุมชนอย่างแท้จริง ควรศึกษาและนำอัตลักษณ์มาสร้างความเชื่อมโยงและต่อยอดทุนมนุษย์และทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ยวน อย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

1.4 สมาชิกในชุมชนควรให้ความสนใจและความร่วมมือในด้านต่าง ๆ อาทิ กิจกรรมการแสดงความคิดเห็น และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไม่ควรมองว่าการท่องเที่ยวชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ยวน เป็นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือเป็นความรับผิดชอบหรือเรื่องของผู้นำชุมชนนั้น แต่ควรจะต้องมองเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีและอัตลักษณ์ไทย-ยวน เพื่อชุมชนเป็นสำคัญ

1.5 หน่วยงานที่มีศักยภาพและดูแลการท่องเที่ยวชุมชน หรือการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ยวนของอำเภอเมือง และอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ควรจะต้องดำเนินการด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการสร้างสารและใช้สื่อที่มีพลัง และประสิทธิภาพในการเข้าถึงนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพสื่อ และช่องทางการสื่อสารเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนไทย-ยวน ให้เข้มแข็งและเพิ่มขีดความสามารถในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนไทย-ยวน อย่างยั่งยืน

2.2 ควรศึกษาความต้องการรูปแบบ และความต้องการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และเชื่อมโยงในพื้นที่จังหวัดสระบุรี โดยมีการหลอมรวมวัฒนธรรมทุกประเภทเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

2.3 ควรศึกษาเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นแก่นแท้ของการท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดสระบุรี ในมุมมองที่หลากหลาย และสถานการณ์การท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดสระบุรี

เอกสารอ้างอิง

- คมกฤษ บุญเขียว. (2558). *กระบวนการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไท-ยวนอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสระบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- ดวงกมล เวชวงศ์. (2554). กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้า: ศึกษากรณีชุมชนไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสระบุรี. *วารสารวิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 22(3), 130-149.
- เนตรพัฒนา ยาริราช. (2553). *ภาวะผู้นำและผู้นำทางกลยุทธ์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เซ็นทรัล เอ็กเพรส.
- ปรีดา นคร, ถาวรย์ แก้วสีนวน และเพ็ญพิศ ศรีประเสริฐ. (2566). กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาบ้านนาแ่ง ตำบลนาแ่ง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*, 15(1), 1-12.
- ปัทมาวดี วงษ์เกิด. (2564). *การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ช้างสุรินทร์*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พจนา สอนศรี. (2546). *คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- พรรณนิภา เดชพล. (2560). *การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน กรณีศึกษา: ประเพณีตักบาตรข้าวหลามจีเดือนยี่ที่หนองโน ตำบลหนองโน จังหวัดสระบุรี*. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- พรรณนิภา เดชพล. (2558). *การจัดการการสื่อสารเพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวในชุมชนจังหวัดลพบุรีและสิงห์บุรี*. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- พิมพ์ระวี วิจารณ์รุ่งสัจ. (2553). *การท่องเที่ยวชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- ภัทรศินี แสนสำแดง. (2563). *การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงความร่วมมือเพื่อความยั่งยืน*. ดุษฎีนิพนธ์ ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารวิทยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รลิกา อังกูร, วิฑาธร ท่อแก้ว และสุภาภรณ์ ศรีดี. (2562). การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม*, 9(1), 129-154.
- สยามล ชัยรัตน์อุดมกุล. (2548). *การพัฒนาศักยภาพคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตามลำน้ำป่าสักของอำเภอสว่างแดนดินให้เป็นระบบและยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- Chuck, w. (2007). *Management* (4th ed.). Canada: Thomson South-Western.